

**МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПРОЦЕСУ УЧІННЯ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

В статті розглядаються механізми підвищення ефективності учіння засобами активізації мотивації досягнення у майбутніх магістрів військового університету. Визначено теоретичну основу педагогічних аспектів мотивації учіння. Розглянуті поняття мотиву, мотивації та потреби в досягненні ефективності учіння слухачами. Визначено взаємозв'язок цілей з мотивами учіння майбутніх магістрів військового університету.

Однією із складових мотиваційної сфери людини є мотивація досягнення. Важко переоцінити значення цієї складової, адже вона по суті є рушієм розвитку людини, тим чинником що зумовлює прагнення особистості розвиватися і вдосконалювати себе, свої вміння і навички. Таким чином мотивація досягнення є фактором рушійної сили суспільства і людства загалом. Тому ця проблема є надзвичайно актуальною для науковців (про що свідчить її популярність порівняно з іншими аспектами мотиваційної сфери людини, серед яких мотивація досягнення є найбільш дослідженою).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження теоретико-методологічних і практичних аспектів навчальної діяльності майбутніх магістрів військового університету дозволяють обґрунтовано стверджувати, що вона, будучи полімотивованою, включає такий компонент як процес учіння. Склад і характер мотивів детермінуються як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. На думку О. М. Леонтьєва: "Чим більше проникає психологічне дослідження за поверхню досліджуваних явищ, тим усе більш чітко виступає значення проблеми мотивів людської діяльності" [1: 300].

У ході трансформації Збройних Сил України перед вищою військовою школою постає відповідальне завдання – готувати всебічно освічених офіцерів, високої культури, з розвиненим творчим мисленням, здатних ефективно вирішувати покладені на них складні завдання. Основний шлях вирішення проблем навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) – визначення педагогічних основ навчання, пошук оптимальної педагогічної технології, яка передбачає всіляке підвищення мотивації та активності майбутніх магістрів у процесі учіння.

Мотив – це все те, заради чого здійснюється діяльність – предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття та переживання. Мотивація – механізм співвідношення особистістю зовнішніх та внутрішніх факторів поведінки, який визначає конкретні форми діяльності. Більш широким є поняття мотиваційної сфери, вона містить ефективну та вольову сфери особистості, переживання, задоволення потреб [2: 131-132].

С. У. Гончаренко в українському педагогічному словнику визначив мотив як спонукальну причину дій і вчинків людини (те, що штовхає до дії), основою його є потреби, мотивацію як систему мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [3: 217].

Мотивація – це процес спонукання людини до здійснення тих чи інших дій, вчинків, який є складним актом, що вимагає аналізу й оцінки альтернатив вибору та прийняття рішень [4: 219].

Педагогічні аспекти мотивації досліджувались К. Д. Ушинським, П. П. Блонським, А. С. Макаренком, В. О. Сухомлинським, Ю. К. Бабанським, видатними психологами Л. С. Виготським, М. В. Бехтеревим, О. М. Леонтьєвим та іншими.

На думку Ю. К. Бабанського головним в діяльності педагогів в подоланні негативного відношення до учіння є витіснення мотивів небажання навчатись шляхом формування і розвитку позитивних мотивів учіння. Вирішення визначеного завдання він пропонує шляхом формування позитивної психологічної атмосфери, пізнавального інтересу, переконання необхідності учіння, розуміння особистісної і суспільної значимості учіння, відповідальності та свідомої навчальної дисципліни [5: 162-163]. Він визначає дві основні групи мотивів учіння: мотиви пізнавального інтересу і мотиви обов'язку в учінні. На основі цих визначень науковець виділяє дві підгрупи методів: методи формування інтересу до учіння і методи розвитку обов'язку і відповідальності в учінні. До методів формування інтересу до учіння педагог відносить: метод пізнавальних ігор; метод навчальних дискусій; метод створення ситуацій емоційно-морального переживання, апперцепції (опори на отримання раніше здобутого досвіду), пізнавальної новизни.

До методів розвитку обов'язку і відповідальності в учінні Ю. К. Бабанський відносить: метод усвідомленості в суспільній та особистісній значущості учіння; метод пред'явлення вимог, від дотримання яких залежить успішність учіння; метод позитивного прикладу; метод створення позитивного спілкування та ін. [5: 286-287].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми вивчення мотиваційного аспекту підготовки військових фахівців за останні роки свідчить, що вони присвячені питанням: розвитку мотивації

курсантів (О. В. Вознюк, С. О. Кубіцький [6: 34-43]), мотивації досягнення як умови підвищення ефективності професійної діяльності (Ю. С. Красильник [7: 239-244]), методиці діагностики професійної мотивації офіцерів (В. І. Осьодло [8: 214-216]), особливостей мотиваційно-смыслового компоненту активності курсантів щодо формування цілей їх діяльності (А. О. Скоромний [9: 258-265]), формування мотивації досягнення у слухачів вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) (В. В. Стасюк [10: 91-95]).

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що багато аспектів цієї важливої проблеми потребують подальшого поглибленого вивчення. Так, недостатньо досліджена проблема створення технологій використання мотивації у процесі учіння майбутніх магістрів військового університету.

Виходячи з вищевикладеного, **метою даної статті** є обґрунтування підвищення ефективності навчання способами активізації мотивації досягнення майбутніх магістрів в процесі учіння, що передбачає вирішення таких педагогічних завдань: опис педагогічних цілей та їх зв'язок з мотивами діяльності, розкриття діалектичного взаємозв'язку між мотивами та стимулами, формулювання способів активізації пізнавальної мотивації слухачів.

Потреби ініціюють діяльність, підтримують її та сприяють її припиненню. Але потреби не безпосередньо спонукають особистість діяти, а лише усвідомлюючись через мотиви та поєднуючись із ситуаціями та умовами в яких можливо їх задоволення. Таким чином, мотив є психологічною формою вияву потреби, конкретизацією потреби відповідно до умов та способів її задоволення. У той же час мотивація – це процес усвідомлення потреби, її визначення, результатом цього процесу є мотив.

Потреба в досягненнях – це прагнення особистості покращувати результати своєї діяльності, вдосконалювати вміння та здібності, ставити все більш складні цілі, отримувати творчі результати.

Основні компоненти цієї потреби: прагнення до успіху, уникнення невдачі.

Переважає одного з цих компонентів спричиняє особливості в діяльності особистості, що, зокрема, яскраво проявляється у виборі завдань певної складності.

Розуміючи співвідношення понять "потреба", "мотив", "мотивація", ми можемо дослідити окремі їх прояви: потребу в досягненні та мотив досягнення в процесі учіння майбутніх магістрів військового університету.

Мотив досягнення – форма прояву потреби в досягненнях. Для актуалізації цього мотиву необхідна ситуація досягнення, завдяки якій мотив досягнення починає спонукати, спрямовувати та регулювати діяльність досягнення.

Найбільш інтенсивно дослідження мотивації досягнення відбувалися у середині ХХ століття, особливо вони пов'язані з іменами Дж. Аткинсона, Д. Маклелланда, Х. Хекхаузена.

Х. Хекхаузен зазначає, що найбільш результативним і ефективним є пояснення поведінки з точки зору взаємодії особистісних диспозицій та ситуаційних детермінант. У такому випадку найчастіше використовуються експериментальні плани, при яких мотиви та ситуаційні фактори варіюються безвідносно один від одного, відіграючи роль незалежних змінних, що дозволяє фіксувати в результатуючій поведінці головні їх ефекти і взаємодії різних порядків. Х. Хекхаузен, розвиваючи позиції Дж. Аткинсона й удосконалюючи його модель, створив свою концепцію мотивації досягнення. У ній враховане більш широке коло детермінант – пізнавальні й емоційні. У складі найбільш значимих важливо виділити ситуаційні детермінанти (SR-зв'язки, потреби і потяги, конфлікти і дисонанси, що загрожують ситуації, когнітивні оцінки), очікування і привабливість, соціальні й антисоціальні мотиви (афіляції – спілкування з іншими заради задоволення, владність, співпереживання і допомога, особистісні диспозиції – розташування, агресії) [11: 123-187].

А. Б. Орлов, розглядаючи особистість як систему мотиваційних відносин, яка має суб'єкт, виокремлює три типи самих мотиваційних відносин [12: 6-7]:

- афективно акцентовані, що розташовуються поблизу області суб'єктного змісту і які представляють собою "афективно розроблені" мотивації з високим потенціалом активації і спонукання, але погано осмислені і без детальної цільової структури;

- когнітивно акцентовані, котрі, примикаючи до об'єктної межі континуума особистісних проявів, навпаки, добре осмислені й алгоритмізовані, але відчувають явний дефіцит у відношенні активації і спонукання;

- гармонічні мотивації. Першопричини поведінки людини, пов'язані з його життям у суспільстві, у конкретному колективі, трансформуються в пережиту потребу і з'являються перед ним як життєва задача, що створює готовність до пошукової поведінки. У процесі свого опредметчування потреба перетворюється у мотив поведінки, на основі якого вибираються цілі, засоби і способи дії, формується зміст дії, готовність до конкретного виду діяльності і спонукання до неї.

Розглядаючи природну сутність мотивації не можна не відмітити критерії успішності мотивації, тобто мотивації досягнення успіху учіння майбутніх магістрів військового університету.

Критерії мотивації успішності в учінні, можуть бути орієнтовані на: завдання (наприклад, рівень майстерності як результат діяльності); людину (наприклад, порівняно з колишніми власними досягненнями); інших (наприклад, порівняння з досягненнями інших, як в ситуації змагань).

Отже, мотивація досягнення, таким чином, може бути визначена як намагання збільшити чи зберегти максимально високі здібності військових фахівців до учіння, до якого можуть бути застосовані критерії успішності, де виконання навчальної діяльності може призвести до успіху чи невдачі.

У загальнопсихологічному контексті мотивація – об'єднання рушійних сил поведінки (інтересів, цілей, ідеалів), які детермінують діяльність.

Вищі соціальні духовні мотиви (потреби) умовно поділяють на інтелектуально-пізнавальні, морально-етичні та емоційно-естетичні. Навчальна мотивація включена до навчальної діяльності. Вона визначається факторами: освітньою системою, освітнім закладом; організацією освітнього процесу; суб'єктивними особливостями слухачів; суб'єктивними особливостями науково-педагогічного працівника, системою його суб'єкт-суб'єктних відносин; специфікою навчальної дисципліни.

Мотивація навчання складається з ряду спонукань, що часто змінюються, вступають у нові відношення один з одним (потреби та смисл навчання, мотиви, цілі, емоції, інтереси). Мотиваційні орієнтації навчальної діяльності направлені на процес, на результат учіння. Вони визначають поряд з іншими компонентами навчальної мотивації, напрямок, зміст, результат навчальної діяльності.

Навчальна діяльність спонукається у першу чергу внутрішнім мотивом при виробленні узагальненого способу дії з предметом діяльності та зовнішніми мотивами престижності обов'язку, самоствердження, необхідності досягнення.

Процес учіння слухачів зумовлений нахилами, інтересами, самооцінкою, рівнем бажань і вподобань. Особистісний сенс професії фахівця для суб'єкта "виражає саме його ставлення до усвідомлених об'єктивних явищ" [12: 293]. Провідними мотивами при цьому є ті, які пов'язані з основним змістом професії військового фахівця. Для того, щоб у процесі учіння стимулювався розвиток військового фахівця, розкриття і ріст його творчих сил, необхідно, щоб центральними мотивами для нього були мотиви, внутрішньо пов'язані зі змістом професійної діяльності.

Організація навчальної роботи, керівництво нею – це відповідальна й складна робота кожного науково-педагогічного працівника і слухача. Виховання активності й самостійності необхідно розглядати як складову частину учіння слухачів. Це завдання виступає перед кожним слухачем у числі завдань першорядної важливості.

Навчально-пізнавальна діяльність – багаторівнева система, що включає активні форми регуляції й перетворення різних педагогічних систем: теоретичних і методичних. Особливо продуктивна може бути спільна діяльність науково-педагогічного працівника та слухача.

Саме від вибору цілей найбільшою мірою залежить вибір змісту, методів і засобів учіння майбутніх магістрів. Зупиняючись на тих або інших методах навчання, ми фактично відповідаємо на запитання: "Для чого вчитись?". Педагогічними цілям підпорядковуються навчальні завдання (професійні, життєві, предметні, етичні, естетичні), які майбутній магістр має вирішувати за допомогою отриманих знань, навичок, умінь, переконань, установок та ін.

У реальній педагогічній практиці навчальна мета досконало не описується. Зрозуміло, оволодіння конкретним знанням або умінням може виступити як проміжна педагогічна мета, але тільки в тому випадку, якщо будуть задані способи оцінки фактичного досягнення цієї мети, тобто способи визначення того, чи дійсно слухач оволодів цими знаннями й уміннями в процесі учіння.

Тісний зв'язок цілей з мотивами діяльності ще раз говорить про інтегральну природу педагогічних цілей, фактичний синтез у них виховних і навчальних складових при домінуванні перших. Сукупність педагогічних цілей, спосіб їхнього взаємозв'язку і співвідношення в них навчальних і виховних компонентів і складає те, що можна назвати педагогічною системою.

У свою чергу, мета учіння майбутніх магістрів військового університету визначає мету їх пізнавальної діяльності, її зміст і характер. Водночас, існує специфічна мета пізнавальної діяльності, обумовлена змістом і необхідністю засвоєння конкретної навчальної дисципліни, формуванням і розвитком певних навичок і умінь. На кожному конкретному занятті також ставиться мета пізнавальної діяльності. Взаємозв'язок мети навчання і мети пізнавальної діяльності свідчить про необхідність врахування цих факторів у підвищенні ефективності роботи слухача з оволодіння навчальним матеріалом у процесі учіння, ефективності підготовки майбутніх магістрів військового університету.

Значним фактором підвищення ефективності навчання є забезпечення високого ступеня пізнавальної мотивації та активності слухачів, зацікавленості їх у самому процесі учіння, що є потужним імпульсом до діяльності, і безпосередньо веде суб'єкта до досягнення мети навчання.

Отже, мотивація – процес спонукання до учіння для досягнення особистісних цілей або цілей організації. Негативна стратегія мотивації – забезпечення мотивації, яка базується на використанні методів тиску, які досить жорстко діють на слухача "ззовні" і змушують його однозначно виконувати ті чи інші завдання або функції. Внутрішня мотивація – це мотивація, зумовлена змістом тієї діяльності, яка виконується (інтересом до неї, почуттями задоволення, пов'язаними з цією діяльністю). Позитивна (продуктивна) стратегія мотивації – забезпечення мотивації на основі врахування потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, життєвих планів військових фахівців та досягнення згоди між мотивацією організації та мотивацією конкретних слухачів.

Дослідження процесу учіння слухачів показали, що з метою формування найбільш значних видів пізнавальної мотивації треба використовувати такі способи її активізації [13: 244-245].

Перший спосіб полягає у використанні прийомів підвищення інтересу до предмета шляхом підбору у ході занять яскравих пізнавальних матеріалів, фактів, які б дозволяли привернути увагу майбутніх магістрів до навчального матеріалу. Наприкінці заняття або в момент спаду інтелектуальної діяльності слухачів, коли відчувається втома, знижується інтерес до обговорюваних питань, потрібно звертатись до обговорення найбільш цікавих аспектів проблеми, що становлять частину змісту заняття.

Другий спосіб передбачає створення проблемних ситуацій. У даному випадку науково-педагогічний працівник, використовує дидактичні засоби, постановку спеціальних навчальних проблем і завдань, у розв'язанні яких міститься практичний сенс теми заняття.

Третій спосіб активізації пізнавальної мотивації ґрунтується на використанні прийомів посилення військово-професійної спрямованості предмета, до яких ми відносимо його профілювання (відповідність навчального змісту цілям професійної підготовки майбутнього магістра військового університету), переконання слухача у важливості оволодіння навчальним предметом для забезпечення компетентної майбутньої діяльності.

Четвертий спосіб активізації мотивації передбачає формування вміння вчитися з використанням прийомів удосконалення особистісних якостей слухача (робота з текстом, конспектування, систематизація матеріалу, методика розв'язання творчих завдань, ефективні прийоми запам'ятовування, методи самоконтролю за емоціями).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ефективність процесу учіння забезпечується діяльністю науково-педагогічного працівника та майбутнього магістра, що спрямована на розробку та використання такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють підвищенню інтересу, активності, творчої самостійності тих, хто навчається у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок, використанні їх на практиці.

Таким чином, результати дослідження показують, що у процесі учіння слухача ВВНЗ мають місце великі незадіяні резерви, про що свідчать виявлені рівні мотивації досягнення, а аналіз основних проблем, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних науковців з проблем мотивації вказує на різноманітність підходів до їх розв'язання. Використання тих із них, що містять досить раціональні підстави, дозволяє розкрити сутність, структуру і функції мотивації досягнення майбутнього магістра в процесі учіння як важливого напрямку психолого-педагогічного забезпечення навчальної діяльності.

Дослідження показали, що ефективність учіння майбутніх магістрів підвищується при використанні способів активізації пізнавальної мотивації при їх оптимальному поєднанні на різних етапах навчання. Таким чином, ми бачимо що ефективність учіння помітно знижується в результаті зниження сили мотиву досягнень. Це дає нам право говорити про можливість спрямованого впливу на мотивацію, її формування і контролювання. Використання виявленої закономірності є важливим у різноманітних видах діяльності – професійній, навчальній, творчій.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на визначення методичної системи психолого-педагогічної підготовки майбутніх магістрів військово-соціального управління взагалі та мотиваційного аспекту цієї підготовки зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонтьев А. А. Проблемы развития психики / А. А. Леонтьев. – 4-е изд. – М., 1981. – 431 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос. – 2004. – 384 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Психология : словарь / [под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
5. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды : [текст] / Юрий Константинович Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
6. Вознюк О. В. Розвиток мотивації курсантів / О. В. Вознюк, С. О. Кубіцький // Військова освіта. – 2006. – Вип. 1 (17). – С. 34–43.

7. Олійник Л. В. Мотивація досягнення як умова підвищення ефективності професійної діяльності / Л. В. Олійник, Ю. С. Красильник // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції ["Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання незайнятого населення в умовах фінансово-економічної кризи"] (Київ 30 жовтня 2009 р.). – Київ : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2009. – С. 239–244.
8. Осьодло В. І. Методика діагностики професійної мотивації // Матеріали Всеармійської науково-практичної конференції ["Філософсько-методологічні та соціально-психологічні проблеми реалізації людського фактору в умовах переходу Збройних Сил України до професійної армії"] (Київ 19 квітня 2007 р.). – Київ : Національна академія оборони України, 2007. – С. 427–434.
9. Скоромний А. О. Особливостей мотиваційно-сміслового компоненту активності курсантів щодо формування цілей їх діяльності / А. О. Скоромний // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, психологія. – 2004. – Вип. 1 (19). – С. 258–256.
10. Стасюк В. В. Формування мотивації досягнення у слухачів ВВНЗ / В. В. Стасюк // Матеріали Всеармійської науково-практичної конференції ["Модернізація змісту морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) в умовах переходу Збройних Сил України на конкретну основу комплектування"] (Київ 26 квітня 2006 р.). – Київ : Національна академія оборони України, 2006. – С. 91–95.
11. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность в 2 т. / Х. Хекхаузен. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 2 – 392 с.
12. Орлов А. Б. Личность и сущность : внешнее и внутреннее я человека / А. Б. Орлов // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 5–19.
13. Хорев І. О. Пізнавальна мотивація студентів ВЗО у процесі їх військової підготовки // Тези доповіді Всеукраїнської науково-методичної конференції "Сучасний стан вищої освіти в Україні : проблеми та перспективи". – К. : Київський університет, 2000. – С. 244–245.

Матеріал надійшов до редакції 05.01. 2011 р.

Олейник Л. В. Мотивация достижения как условие повышения эффективности процесса обучения у будущих магистров военного университета.

В статье рассматриваются механизмы повышения эффективности обучения средствами активизации мотивации достижения у будущих магистров военного университета. Определена теоретическая основа педагогических аспектов мотивации обучения. Рассмотрены понятия мотива, мотивации и потребности в достижении эффективности обучения слушателями. Определена взаимосвязь целей с мотивами обучения будущих магистров военного университета.

Oliynyk L. V. Achievement Motivation as a Condition of Prospective Masters' Efficiency Learning Upgrading in Military Universities.

The article investigates efficiency learning upgrading mechanisms by activating future masters' achievement motivation in military universities. The theoretical basis of pedagogic learning motivational aspects is determined. The notions "motive", "motivation", "needs for effective learning achievement" are examined. The interrelation between aims and future masters' learning motives in military universities is established.